

ERSATZ ESSAY 001

DURS GRÜNBEIN

Cartesianska dykaren

Tre meditationer

Översättning Ulrika Wallenström

Efteressay Aris Fioretos

ERSATZ

© Durs Grünbein 2008
© Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2008
© Ersatz, Stockholm 2008
© Efteressay Aris Fioretos & Ersatz 2008
Översättning från tyska Ulrika Wallenström
Redaktör för serien Jean Claude Arnault
Förlagsredaktör Anna Bengtsson
Korrekturläsning Ola Wallin
Omslag Christer Jonson
Grafisk form & sättning Ola Wallin
Tryck Livonia Print, Lettland 2008
ISBN 978-91-88858-68-9

Kopiering är inte tillåten utan förlagets
skriftliga medgivande.

Översättningen är gjord med finansiellt stöd
från Goethe-Institut Schweden med medel
från det tyska utrikesdepartementet.

www.ersatz.se

INNEHÅLL

FÖRSTA MEDITATIONEN	Inget rent jag 11
ANDRA MEDITATIONEN	Autopsins skola 43
TREDJE MEDITATIONEN	Tema för en väl rustad hjärna 85
EFTERESSAY	Vivisektören på sektionsbordet 137 <i>av Aris Fioretos</i>
	Anmärkingar 149
	Descartes liv i årtal 156
	Citerade översättningar 159

Cartesianska dykaren

DURS GRÜNBEIN

»Jag visste . . . att den poetiska fantasin livar anden . . . «
RENÉ DESCARTES, *Avhandling om metoden att rätt vägleda
sitt förstånd och söka sanningen i vetenskaperna* (1636)

Inget rent jag

IETT BREV till pfalzgrevinnan Elisabet av Böhmen, daterat den 22 februari 1649, faller filosofen Descartes en kommentar om poesin som elektriserade mig när jag läste den första gången. »Och jag tror att denna håg att göra vers kommer sig av en stark retning av djurandarna, vilken skulle kunna fullkomligt förvirra inbillningen hos dem som inte har en väl rustad hjärna men enbart upphettar de kraftiga litet mer och inger dem en böjelse för poesi.«

Ord man inte väntar sig från en filosof: det kan löna sig att ta dem ett i sänder och dröja litet vid denna passage vilken, som alltid hos Descartes, rymmer en hel tankegång. Men dessförinnan en anmärkning i egen sak. Följande funderingar bör uppfattas som helt fria meditationer. Jag ämnar ta mig friheten att utforma dem som ett montage, ett slags tankemosaik. Slingrande, skulle man också kunna säga, som en labyrint. Och detta är inte så mycket min ensamhets labyrint som varje medvetandes under nya tiden.

Min fråga är hur den moderna poesin sedan närapå ett halvt årtusende döljer sig där. Varvid jag måste tillfoga att min användning av ordet modern blankt struntar i de gängse periodiseringarna, jag förbehåller mig ett annat perspektiv. Det moderna är, enligt min uppfattning, ett osamtidighetsfenomen, en skärningspunkt för många icke sammanhängande progressioner vid skilda tider: utvecklingsprång som inte har någonting annat gemensamt än effekten att de skjuter utöver sin ingivelse in i en sfär utanför tiden. I denna sfär är män som

Archimedes och Einstein samtida. Eller, för att bli kvar på konsternas breddgrader, diktare som Ovidius och Apollinaire, konstnärer som Vermeer och Kandinsky. I regel är modern den braskande etikett man sätter på landvinningar som gjorts för länge sedan.

Alltså Descartes och hans förhållande till poesin. Först som sist: Jag ser honom som vägröjaren för en antropologiskt grundad poetik. Tesen att Descartes med publicerandet av sin filosofi verkligen återupplivade poesin må vara föråldrad – Ernst Cassierer undersökte och förkastade den i sin komparativa studie om Descartes och Corneille (den enes traktat om *Själels passioner*, den andres dramapsykologi). Ändå finns det bestickande paralleller dem emellan. Här som där råder föreställningen om människan som ett urverk av emotioner. Det hålls igång av passioner som är relativt statiska, nästan konfektionerade, men styrda och korrigerade av den moraliska reflexionens vikter. Antropologiskt sett är det mekaniken som är det upphetsande nya. Det är till att börja med bara en teknisk ritning av den psykiska apparaturen, fast med oöverblickbara följder för människobilden sedan dess och därmed för det som selsätter poeterna. Vi befinner oss här fjärran från all realpsykologisk och neurologisk språk teori. Fyrahundra år skiljer oss från begrepp som neocortex eller spegelneuroner, men början var gjord, precis här, med ett antagande vid mitten av sjuttonde seklet. Filosofen Karl Popper uttrycker det sålunda: »När vi talar om en (elektrisk) nervimpuls talar Descartes om livsandarnas flöde. När vi talar om en synaps eller synaptisk kontakt talar Descartes om porer som livsandarna kan flyta genom.« Och vad har nu detta att göra med dikt konst, ändrar det föreställningen om vad en dikt är?

Jag skall återkomma till det längre fram. För ögonblicket räcker det att hävda att det innebar ett radikalt brott med antik uppfattning. Allt detta är milsvitt ifrån temperamentslära och stoisk psykodietetik. Med sitt erkännande av själdynamiken och abstraherande av psyket skjuter Descartes utöver varje mål. Klassicismens estetiska teori, Boileaus *L'art poétique*, försökte bara hålla tillbaka det som här antyds. I bilden av djurandarna blir diktande en lek med den inre elden som kyligt vidgar inbillningskraftens gränser. En surrealist hade inte kunnat uttrycka det mer vågat. Jaget blir en iakttagare i affekternas spel, det närmar sig dem som man närmar sig en kraterrand och tittar koncentrerat ner.

Brevet till pfalzgrevinnan är en hälsning från nya tidens början; i grund och botten rymmer det redan en hel teori om imaginationen ur hjärnfysiologiskt perspektiv. Adressaten skulle tröstas, Descartes skriver till henne som inkännande rådgivare. Ty denna ädla fröken var inte vem som helst utan en trogen anhängare av hans filosofi och en av sin tids klokaste kvinnor. Till henne, den otursamme *Vinterkonungen* Fredrik av Böhmens äldsta dotter, som efter att fadern förlorat tronen levde i holländsk exil, är ett av Descartes huvudverk dedicerat, *Filosofins principer* från 1644. Alltsedan deras första möte i Den Haag (hon var då tjugofyra år gammal, han en man på närmar femtio) var hon en av hans viktigaste dialogpartner. Hennes omdöme räknades, hennes jungfruliga skepticism satte hans förstånd på hårda prov. Korrespondensen mellan dessa båda är ett vackert minnesmärke över det nya förhållandet mellan könen i andarnas fria republik, redan därför att den visar tänkaren i rollen som adelsman. Genom logikens rustning skymtar en *courtoisie* vilken gör att det intellektuella vidund-

ret kommer oss närmare som människa. Nästan galant kan man väl kalla exempelvis den komplimang han ger henne på dedikationsbladet: »... en ungdomlig furstinna, vilken genom sin gestalt och sin ålder påminner inte om den lärda Minerva eller någon av muserna utan snarare om gracerna«.

Nu hade hon varit sjuk och, fjättrad vid sängen, som förströelse skrivit dikter. Filosofen, fullfjädrad kavaljer, intygar att sådant är lätt att förstå och hänvisar till Sokrates, som gjorde likadant under sin tid i fängelset i Athen. Det talas om att göra vers, begreppet *inklination* blixtrar till, det betecknar ett visst skaplygne, en böjelse. Där öppnar sig ett helt spektrum av naturvetenskapliga konnotationer, från kägelsnittens geometri över astronomernas planetbanor till geometrikernas lantmåterikonst som står i tacksamhetsskuld till jordmagnetismen, den darrande nålens avvikelse från den vågräta linjen, med ett ord: *inklination*. Även anden, vill det säga, måste stå i en bestämd lutningsvinkel till vardagsbanan, den må vara gripen av plötslig exaltation, uppriven av sjukdom, euforisk eller melankolisk. Den måste vara i stämning, låg eller hög, allteftersom, kroppen litet nerböjd, så som Dürer har framställt det på sitt kopparstick med den grubblande ängeln – först då kommer organismen i skapartagen.

Långtråkigheten i det av vanan bedövade livet måste brytas – av en skakning, den må vara aldrig så liten – för att raderna skall börja flöda. Man kan inte skriva dikter på beställning. Filosofen talar i detta sammanhang om ett lynne, en håg, men han menar inte *caprice*, inte nyck, utan *humeur*, vilket för fransmannen betydde detsamma som sinnesart, en specifik stämning, icke att förväxla med humor, detta andens godmodiga, hyggliga sätt att vara. Descartes är som alltid noga med distinktionerna; och att göra distinktioner, dela upp tingen

begreppsligt, var, i enlighet med god aristotelisk tradition, denne tänkares dagliga huvudsyssla. I *Les passions de l'âme* klassificerar han sex ursprungliga lidelser hos själen. Det är kärlek, hat, begär, glädje och sorg och främst förundran, för Descartes den noblaste av alla affekter – vi skulle säga besläktad med det Kant kallar sinne för det sublimala. Multiplicerade och dividerade ger de upphov till dussintals ytterligare underarter. Så härleder han, som resultat av korsningar i fortlöpande kombinationer, dygderna och drifterna: avund och skam, äckel, ånger och som generaldygd högsinnet (*la générosité*). Han definierar glädjen, och man påminns om Schillers »schöner Götterfunke« när det heter: »en lustbetonad emotion hos själen som utgör själens njutning av det goda«. Hos Descartes finns också den intellektuella sorgen. Han frågar sig varför de avundsjuka har blyfärgad hy och upplyser oss om tårarnas uppkomst – ångor som utdunstar av ögonen, i analogi med de ångor som i form av svett bryter fram ur hudens porer. Om skälvningsarna säger han att de har två orsaker, »den ena är att det ibland kommer för litet livsandar från hjärnan till nerverna, och den andra är att det ibland kommer för mycket av dem för att kunna precis sluta till de små gångarna i musklerna«.

I ett slag överbjuder han all tidigare psykologi och kröner den med en dynamisk teori om affekterna. Åter är det fysiken som ger förnimmelserna en solid bas, och detta sker, nota bene, vid tiden för *The Metaphysical Poets*. I England skriver Milton och Marvell, George Herbert och John Donne sina andliga meditationer i form av dikter, medan en man på fastlandet förbinder kropp och själ med ett system av kommunicerande rör som inte längre har någonting gemensamt med alkemistlaboratoriernas glaskolvar och kylslangar. Denna nya

destillationsapparat av kött och blod matas med affekterna. Det är från dem man måste utgå om man vill förstå Descartes djärva teori om versmakandet.

Utlösande kraft är retningen av så kallade djurandar (*esprits animaux*). Dessa förunderligt spökande vitalandar är en uppfinning av den tidens läkare och kan tillgripas för varje diagnos, från smygande feber till vällustanfall och ända till sömnlöshet. Åtminstone i denna form, som ettriga djävulska partiklar, besatt ilande genom kroppen, uppenbarar de sig åter först hos de sena romantikerna med deras fantasier om magnetism och andebesvärjelse. Descartes avser därmed en gasformig avsöndring från blodet, vilken utgår från hjärtat, cirkulerar via blodets kretslopp och liksom alla gaser och ångor stiger uppåt. I tallkottkörteln, ett litet specialorgan direkt under skallbasen vilket fungerar som en spridare, sprutas de sedan ut i samtliga hjärnkamrar. Innan man småler bör man betänka att Descartes, själv en flitig anatom, med egna händer hade organet under dissektionskniven. Kuriosumet försvinner om man i dess ställe tänker sig mellanhjärnans hypofys, denna droppformiga bildning stor som en avocadokärna. Då blir den komiska knölen, det enda opariga organet i hela skallen, till den bekanta hormonkörteln, en del av det limbiska systemet alltså, som ansvarar för minne, inläring och känslostyrning. För Descartes var den säte för själen.

»Mina herrar, istället för att lova att jag kan tillfredsställa er nyfikenhet beträffande hjärnans anatomi måste jag härmed bekänna att detta är ett ämne om vilket jag vet absolut ingenting.« Dessa ord – de kommer från den danske anatomen Nicolaus Steno (1638–1686) – skulle även Descartes ha måst uttala. Likväl trodde han sig äga insikt redan när han i sin av-

handling *De homine* (Om människan) förklarar hjärnmaskinen och mitt i denna speciellt den där körteln. Djurandarna är de subtilare delarna av blodet, små, små materierpartiklar – »likt de delar av lågan som slår ut från en fackla«, säger han – av vilka somliga hamnar i hjärnans mellanrum, andra når ut i nerverna och därifrån till musklerna och på så sätt utlöser reflexion, reaktion och rörelse, om också i omvänd turordning. Den framsynte Leibniz skall senare ta kål på dem då han ersätter dem med sitt koncept, sin monadlära där det inte finns någon plats för dylika dynamiska väsenheter.¹ Han skall formligen driva ut dem som något farligt irrationellt, okynniga smådjävlar som bara skulle störa det ordentliga bygget av den bästa av alla världar. Frågan hur själen bär sig åt för att få fart på livsandarna ogiltigförklarar han med motiveringen att mellan kropp och själ finns inte ett förhållande, vilket det nu kan vara, utan inget förhållande alls. Man får medge att han verkligen lyckades trola bort de muntra gnistorna ur den barocka kroppsmaskinen. Något som uppstår endast genom hopklumpning, liksom blodplättar bildar tromboser, måste fördenskull, så argumenterar han, inte på långa vägar vara förhanden som *realia* företeelser. Leibniz går så långt att han för att återställa enheten mellan kropp och själ förklarar förmimmelserna, allesamman, för immateriella. Med sina infinitesimala exorcismer slår han till sist alla ljusskygga *esprits animaux*, dessa spöken i hjärnventriklarna, på flykten. Han offerar dem i namn av det han kallar *de välordnade drömmarna*. Eller med barock högtidlighet: sin prestabilerade harmoni. Fast visst, han håller oss skadeslösa (djurskyddarna kan vara tacksamma för det) genom att införa en djursjäl, under det att cartesianerna rigoröst frånkände de arma kreaturen all förmåga att känna.

Men för Descartes var ämnet inte uttömt än. Har livsandarna väl kommit till målet kan de där göra både gott och ont, precis som det anstår tjänstvilliga andar. Det behövs nu en väl rustad hjärna (*le cerveau bien rassis* ur brevet till Elisabet) för att stå ut med upproret i huvudet. Liksom det finns en typisk köldskälvning, vållad av fruktan eller sorg, så finns också en het skälvning, väckt av brinnande vrede, bådadera lika skadliga. Här kommer distinktionen mellan labila och stabila sinnen in. Det som förvirrar och drar ner den ene, samma livliga föreställningsförmåga ger den andre vingar och gör honom mottaglig för poesi (*disposer à la poésie*). Så betraktat upplöses det lyriskas problem, långt före poeter som Baudelaire eller Mallarmé, i den urgamla dialektiken mellan rus och beräkning. Poesi kan vara drog och läkemedel tillika. Den som håller stånd mot dess suggestion genom att han vältempererar livsandarna, han tillhör den smala eliten av sådana som man alltsedan Sapfo kallar poeter, oberoende av börd eller kön. »Och jag uppfattar denna uppbrusning som ett tecken på en ande som är starkare och mer upphöjd än genomsnittet.«

Stora ord och ett oväntat erkännande från filosofins sida, om man tänker rätt på saken. Författaren vet vem det är han har framför sig här – sin kritiska ängel. Han vänder sig till en kvinna som har studerat honom grundligt. I själva verket beror hela brevväxlingen på en lucka i systemet, en svag punkt som Elisabet tidigt spårade upp. Descartes stora kupp, oförgäten och oförlåtlig, var som bekant upptäckten att själen, substantiellt och principiellt, är något annat än kroppen. Tanken dyker först upp i *Betraktelser över den första filosofien* från 1641. Det är hans bidrag till lösningen på odödlighetsproblemet som filosoferna slitit med i århundraden. I början var det knappast mer än en länk i en lång beviskedja i vars ände Guds

existens skulle stråla fram. Men senare blev det till det mäktiga orgelbruset från den teori enligt vilken världen bröts sönder i två substanser: *res extensa* (det utsträckta, den yttre världen) och *res cogitans* (ande och inre värld). Ville man att själen efter döden inte skulle gå under tillsammans med kroppen måste de två separeras för alltid. Detta var den klippa på vilken man kunde grunda religionen på nytt, ett kvasivetenskapligt räddningsförsök. Och nu Elisabets oskyldiga invändning: Hur kan, frågar hon, själen, något immateriellt, påverka en kropp som har utsträckning och är materiell?

Descartes måste bli henne svaret skyldig. Han lovar att återkomma till detta i sin *Fysik*, ett verk som aldrig blir skrivet som sådant. Hans försök att dra sig ur historien genom att peka på tyngdkraften som en egenskap hos kropparna, strandar på hennes vaksamhet. Han har än så länge bara begreppet tyngdkraft att komma med. Men inte heller en matematisk lösning, sådan som Newton lyckas ge med sina lagar, skulle ha fört honom mycket längre. Någon kunskap om hjärnaktiviteter då mentala processer styr kroppsligt beteende och omvänt var inte att tänka på utan kännedom om elektriciteten. Sätillvida och endast sätillvida förblev hans berömda kropp-själ-teorem en hotfull dualism. Den var hotfull därför att den befordrade sönderfallet av en bild av människan som något helt. Ingen kunde förutse vad som dolde sig därbakom. Även Leibniz nöjer sig med det lakoniska konstaterandet: »Descartes hade givit upp på den punkten, såvitt man kan se av hans skrifter åtminstone.« Men just därför kom han att betraktas som den store provokatören, den som rubbat den gamla adamtiska antropologin. Ingen annan tänkare har under de senaste århundradena blivit så hårt attackerad som han. Från alla vetenskapliga håll har hans skandalösa dualism an-

gripits, tills naturvetenskapen själv stillatigande ratificerat honom genom att gömma honom bakom allehanda komplexa växelverkanskoncept. Descartes erbjudande om en förmedling var hans lära om livsandarna. De utgjorde förtruppen till dagens signalsubstanser, väsen »som likt luften eller en svag vind utgår från hjärnans rum och håligheter och genom små rör flyter in i musklerna«, som det heter i *Dioptriken*. Även om föreställningen om något rörligt som rör (eller omvänt) måste resultera i en paradox var den ändå ett svar på frågan: Hur kommer slumpen in i ett slutet system? Det var en början, och för poesin finns det något oemotståndligt hos varje början.

Varför än en gång orda om de där gamla teorierna? Kullkastade allihop för längesen, vart leder det? Nå, det leder ingen annanstans än in i litteraturen. Den fråga som antyds här är frågan hur den cartesianska revolutionen hänger ihop med den nyare poesins paradoxer och problem. Tar man Copernikus som grundare av den heliocentriska världsbilden så är Descartes den som först såg detta solsystems motpol: det världskonstruerande jaget. Där den förre placerar solen i världens centrum inför den senare som enda storhet värd att ta på allvar sitt *cogito* (jag tänker) – anden som universums brännpunkt. Min fråga är nu: Vad menar man egentligen när man talar om det lyriska jaget? Eller annorlunda uttryckt: Utgår det möjligen från Descartes en impuls varförutan man inte heller längre kan tänka sig diktarens jag?

Det finns ett uttalande av den ryske poeten Osip Mandelstam som verkar elektriserande. Man hittar det i anteckningarna till hans essay *Samtal om Dante* från 1933, det handlar om metafortechniken hos *Den gudomliga komedins* författare, och det lyder: »Jag jämför, alltså är jag till, skulle Dante ha kun-

nat säga. Han var metaforens Descartes. Ty för vårt medvetande (och varifrån skulle vi ta ett annat?) uppenbarar sig materien endast medelst metaforen, det finns inget vara utanför jämförelsen, ty varat självt är jämförelsen.«

Visst, vad Mandelstam var ute efter var enbart det originella bildspråkets princip, hur poesin med hjälp av bilder (»instrument i metamorfosen när poetiskt språk korsas«, kallar han dem) inte så mycket avbildar som nyskapar naturen. Dante hälsas som befriare från ett stelt, prefabricerat bildspråk. Exakt med honom är det slut med den antika konfektionens avfärdiga bilder, tricket med stående epitetet. Eller annorlunda sagt: Det är hos Dante som bilderna lär sig gå och metaforerna blir till variabler i en poetisk ontologi. Det fina med jämförelser är att man när som helst kan låta polerna byta plats. Mandelstams yttrande, vridet 180 grader, skulle alltså kunna lyda: Om Dante var metaforens Descartes, då var Descartes – kunskapsteorins Dante. En filosof, som likt varje god poet började sitt verk med att iaktta sig själv. Hos honom säger tänkandet, bortom Platon och Augustinus, för första gången åter *jag*. Med honom börjar den moderna andens autobiografi. Medvetandet spelar hädanefter med egna regler, intellekt och imagination står inte längre i vägen för varandra. Därför är det tillmäle en lyriker som Gottfried Benn gav den franske filosofen fullkomligt malplacerat. *Intellektualförbrytare* kallade han honom, inte utan en viss fanatisk anti-rationalism, och upprepade därmed bara den sentimentala fördomen om tänkaren istället för att i honom se en själsfrände. Han missade den egentliga poängen: att vägen till naturvetenskapernas rike gick längs drömstigar. Att metodläran, detta cerebrala teorimonster, föregicks av den cartesianska introspektionens *poésie pure*. Det som Mandelstam gjorde anspråk på för Dantes

diktning gäller i all synnerhet för en kunskapsteori à la Descartes. Den är själv inte del av naturen – »tvärtom slår den sig, överväldigande autonom, ner på ett nytt, utomrumsligt aktionsfält, där den inte återberättar naturen utan iscensätter den genom att spela på de instrument som i dagligt tal kallas *bilder*«. Jag skall återkomma till detta, här bara tesen: Jag påstår att man på 1600-talet, inritad på Descartes kartblad, redan kunde se den nya figuren, den triangel som blev resultatet när filosofi, antropologi och poesi förbands med varandra.

Alltså: Någon cartesiansk estetik känner man inte till. Än en gång Cassirer: »Varken i Descartes brevväxling eller i hans filosofiska huvudskrifter finns någon systematisk behandling av konstteoretiska frågor.« Den viktigaste orsaken till detta anser jag vara Descartes intellektuella redlighet, hans största dygd överhuvudtaget, att han avstod från att fälla omdömen om sådant som var och förblev oåtkomligt för hans metodiska tänkande. Av princip var han aldrig det slags systembyggmästare som före och efter honom skrivit filosofihistoria. En *Poetik*, som Aristoteles vågade sig på, och än mindre en i flera band utarbetad *Ästhetik*, som Hegels, får man söka förgäves efter hos honom. Även den förlorade skriften *Compendium musicae*, som han författade när han var tjugotvå, närmar sig sitt ämne strikt fysikaliskt. Där handlade det om svängningstal, tonhöjder, instrumentbygge, men inte om kompositionsteknik.

Och ändå är Descartes relationer till litteraturen och de sköna konsterna mångfaldiga och i varje fall essentiella för hans tänkande. Redan gossen plöjer begärligt igenom de antika auktorerna. Den unge lärde kan när han befinner sig på resa utantill citera verser av den senromerske poeten Auso-

nus, till och med i drömmen. Av de berömda tre drömsyner från fragmentet *Olympica* som hans biograf återberättar är det en som explicit intygar poesins funktion i hans liv. Man blir inte litet förvånad när man hör hur oraklet visar sig för honom i skepnad av en diktrad. Just en vers blir det som bestämmer hans öde. Han ser en bok uppslagen framför sig, en klassisk antologi, och hämtar därifrån raden »Vilken livsväg skall jag slå in på när torgen är i fullt uppror?« (*Quod vitae sectabor iter . . .*). Då stiger en okänd man fram och rekommenderar honom en annan dikt; den kommer från Ausonius Idyller och börjar med orden »Est et non« – det är bara det att den inte står att finna i samlingen. Descartes noterar hur han ännu i sömnen griper sig an med att tyda drömmen innan hans ande på nytt dyker ner i mörkret. Ett fall av egenmäktig psykoanalys, skulle man kunna säga – mer än trehundra år före Freud. Men det anmärkningsvärda är att det är en diktares ord som här blir den nyckel varmed det omedvetna öppnas. En ung man vid skiljevägen, och det som hjälper honom att ändra sitt liv är ett par konstlösa verser. Av allt att döma var det rena cartesianska jaget ett hopkok på flera långtifrån rena essenser. Det var detta drag som stämplade honom som outsider: en rationalist som inte redde sig utan visioner. Låt vara att han aldrig dög till diktarfilosof – bland sitt skrås kognitionskanoner var och förblev han skönanden och vitterlekaren. De mest verkningsfulla styckena i hans *Discours de la méthode* talar om det fina och ljuva i poesin och om hans kärlek till den.

Till en brevvän, humanisten Guez de Balzac (1597–1654) som postumt tillägnar honom ett verk med titeln *Den kristne Sokrates*, skriver han svärmiskt likt en baudelairesk flanör om det anonyma storstadslivet. Endast där i Amsterdam, mitt

bland folkmassorna, kan man ostört ge sig hän åt sina drömerier. För samme Balzac biktas, liksom skrivande ungarlar emellan, det egendomliga sömnbegäret. I sällsamt munter ton talas det om de mest ofilosofiska njutningar, om hur han under morgonslummern tar långa promenader och strosar genom trädgårdar, buxbomslundar och förtrollade palats. Det är verkligen synd att bara två exempel på konstnärskorrespondensen, Descartes absolut originellaste brev, har bevarats. Han umgicks med musiker, kompositörer och med de illustra satirdiktarna som i Holland på hans tid ofta var ännu mer berömda än sina målarkolleger. Det är tänkbart att han en dag utanför sin port på Kalverstraat mötte en skäggig karl med röd kalufs och sammetsbrett, Rembrandt van Rijn, även om krönikorna tiger om det. Särskilt dras han till teatern. Han beundrar Corneille, tragedidiktaren, och med den sakkunniges entusiasm läser han hur denne i sina dramer delar upp människosjälen i alexandrinens spektralfärger. Han vet att de stora dikterna, de tunga dramatexterna är fulla med insikter som teorin kan dra nytta av. Omvittnad är hans plan att själv skriva en komedi i pastoralstil, ett allegoriskt herdespel om en viss *Alixans* kärlek till sin *Parthénie*. Omstridd däremot är legenden att han vid det svenska hovet, på uppdrag av drottning Kristina, själv fattade pennan och skrev libretton till en dansallegori för att fira westfaliska freden. Baletten, uppförd med pompa och ståt på Hennes Majestäts födelsedag 1649, bara några veckor före Descartes död, bär titeln *La naissance de la paix* – i Georg Stiernhielms översättning *Freds-Afl*. En kör skildrar krigets fasor; utblottade bönder uppträder, landsknektar och kavaljerer, man hör de lemlästade soldaternas sång, och i den förekommer de förvånansvärt pacifistiska raderna: »Menar någon Krijg är liuft / Och at Örlog är en

Leek / See på Oß: bliffr' han ey klook / Wist är honom hiärnan lämd. «²

Är detta verkligen utgjuter av den nyktre Descartes? De har tillskrivits honom, men hans biograf ställer sig tvivlande med motiveringen att dylika rim inte anstår en filosof med förnuft och värdighet, en som dessutom redan fyrtio år tidigare kvävt poesins musa inom sig. Hur som helst, vad gäller hans intensiva relation till poesin ändrar detta ingenting, lika litet som legenden om den andlige eremiten som i hela sitt liv bara skall ha ägt en handfull böcker. Hur stor hans uppskattning var, hur klarsynt och fri från avund föreställningen om snillet intygar 9:e stycket i första delen av *Discours*. Descartes kände mycket väl till skillnaden mellan flit och begåvning, och mer än så: mellan veta och kunna. Man tycker sig höra ett visst vemod och det liknar en bekännelse när det där, avskedstagan och på sätt och vis slutgiltigt, heter: »Jag satte stort värde på vältaligheten och jag älskade poesin; men jag tänkte att dessa båda snarare var andens gåvor än frukten av studier. De som har den starkaste argumenteringsförmågan och som bäst bearbetar sina tankar, så att de blir klara och begripliga, kan alltid bäst övertyga om riktigheten av sina förslag, även om de talar landsmål och aldrig lärt sig någon retorik. Och de som får de mest tilltalande infallen och kan uttrycka dem med mesta utsmyckning och behag kunde inte undgå att vara de bästa skalderna, även om diktkonstens teori vore dem obekant. «

Så talar en filosof som ständigt är medveten om sitt filosofierandes gränser. Hans känsla för vad som var görligt, som endast han kunde prestera, kommer sig just av att han uppfattade det rätt och slätt andra, det som låg utom räckhåll för

honom. Samtidigt förlorade han, trots all våldsamt forskariver, all trohet mot geometrins stränga anda, aldrig ur sikte det som Pascal senare, även i det fallet strävande att efterlikna honom, kallade sättet att göra det, konstfärdigheten, *la finesse*. Att något oseriöst kunde vidlåda det begreppet var en misstanke som fullkomligt skulle ha stridit mot tidens höviska anda. Den ultrareligiöse Pascal skisserar, spik nykter och svärmisk på samma gång, önskedrömmen om en »fullkomlighet genom arrangerandet av ord«. Han frågar sig på allvar om man inte skulle kunna utröna *skönhetens svängningstal*. Sådana idéer om en högre harmoni är typiska för andra generationen barockfilosofier och återfinns även hos Spinoza och Leibniz. De är så att säga den högbarocka metafysikens manér. Descartes däremot, som just var i färd med att fatta dynamiken i primära naturliga förlopp och hur de gick i varandra, var helt och hållet inriktad på själva saken. Han är ännu långt ifrån att längta efter stabiliteter och formkonstanter. Funktionalist som han var kunde han på sin höjd spekulera över skönheten. Varför skulle ett universellt tvivel göra halt just framför den? Som alltid pragmatisk företar han också på denna punkt reduktioner och tyder försiktigt skönheten som en subjektiv förnimmelse, avhängig av vissa minnen, behagliga eller smärtsamma erfarenheter. En hund skulle, om han blivit brutalt spöad till violinklanger, ofrånkomligen börja gny så snart han hörde fiolmusik om så bara på håll. Det som inger den ena lust att dansa kan få den andra att tjuta, blir hans slutsats.

Descartes skönhetsbegrepp var som synes inte så oskyldigt. Att han driver det in absurdum just med musiken som exempel är mycket talande. Säkert fanns det i allting något i stil med gyllene snittet – det idealiska ackordet, en pärlemoglans,

en lyckad alexandrin – som avgjorde vad vi uppfattar som skönt, men: dess verkan bröts alltid i jaget. Här liksom överallt annars var jaget sista instans och kunde allttjämt åstadkomma ett streck i räkningen.

Men så mycket var även för Descartes en given sak: att man mycket väl kunde vara matematiker, fysiker men inte gärna filosof utan att vara en god skriftställare. Det hör till systematiken i hans tänkande att han iakttog sig själv när han skrev. Hans sinne för uttryckskonstens finesser var tidigt utvecklat. Idag, cirka fyrahundra år efter publiceringen, kan hans *Discours* gott läsas som ett litterärt mästerverk, och författaren gäller för att vara en stor stilist. Enligt poeten Paul Valéry är det främst Descartes bidrag till den franska konstprosan som gör honom odödlig. Må så vara att titeln är litet omständlig, i bästa barockmanér – *Avhandling om metoden att rätt vägleda sitt förstånd och söka sanningen i vetenskaperna*; enbart denna skrift, tryckt anonymt i Leiden 1637, skulle ha säkrat honom en plats i *Bibliothèque de la Pléiade*. I den talas det mer än en gång om poesin, och där bekräftas uttryckligen att det är fablernas fantasi som livar anden.

Publicistiskt var det ett krig, ett flera år långt ställningskrig, som Descartes gav sig in i med sin nya lära. Den rätta bevärningen tillhandahöll hans slipade stil, en slagkraftig blandning av saklighet och personligt tonfall. Med stilen skulle man få lov att börja om man över denne tänkare ville skriva en biografi som höjde sig över idéhistoriska elementa. Det är Descartes stil som har överlevt de flesta invändningarna mot hans tänkande. De ofta framförda beskyllningarna för plagiat är en sak för vetenskapshistorien (och kommenteras där med vederbörlig skärpa)³, hans stil däremot tillhör den franska

litteraturhistorien. När han framlägger manuskriptet till sitt opus 2, *Meditationes de prima philosophia* (Betraktelser över den första filosofien), för vännerna i Utrecht uppmanar han dem att framför allt granska skrivstilen. Innehållet, bevis för själens odödlighet och Guds existens, behöver de inte bry sig om, det som intresserar honom är deras estetiska omdöme.

För honom löd första budet: Du skall skriva en avhandling så att läsaren kan njuta redan av språket. Det levande inre talet är den fria andens igenkänningstecken, en prestation som ingen kan fränkänna honom, inte heller hans skarpaste kritiker. Endast konkurrenten Pascals *Pensées* kan mäta sig med honom därvidlag, fast dessa Tankar var aldrig avsedda för publicering. Samtida kände bara författaren till *Provinsialbrevet*, en raffinerad stridsskrift med fördelade stämmor, ett mästerverk i genren pamflettistisk prosa. Pascal, filosofen som inte hade behov av något fadermord eftersom hans liv var vikt åt Gud, tystnade slutligen i klostrets stillhet och på grund av det skrivförbud han själv ålagt sig. Av Leibniz, cartesianismens besegrare, finns inte mycket jämförbart bevarat. I alla fall drömmer han om att göra tyskan tillgänglig för förnuftigt resonerande, att ge den latinets skarpsinne och sensibilitet. Bara i breven, framför allt de franska, blixtrar här och där en värjklunga som erinrar om autonomitankens fader. Descartes stil gnistrar emot en från första ögonblicket. Europeiskt hos honom, chevalereskt, är hans expansiva frihetsinne, hans stegrade rörelsebehov. Det är en ny, aldrig tidigare skådad suveränitet som yttrar sig i den avväpnande öppenhet varmed han skriver ner meningar som denna: »Detta är skälet varför jag ser mig nödsakad att här skriva som om jag behandlade ett ämne som ingen någonsin varit inne på före mig.«

Här gör man bäst i att lyssna till en kommentator med franska som modersmål, allra helst Paul Valéry. »Ett självmedvetet och ledigt språk, som inte saknar vare sig stolthet eller anspråkslöshet, gör de för alla oss tänkande människor gemensamma viljekrafterna och inställningarna så gripbara och beaktansvärda att resultatet är inte så mycket ett mästerverk ifråga om likhet eller sannolikhet som fastmer en verklig närvaro, vilken rentav får näring av vår egen.« Jag minns hur förtjust jag blev vid den allra första läsningen av *Discours*, hänryckt och på samma gång uppmuntrad. Här talade faktiskt en av *de våra*, en röst som utan ansträngning forcerade nationella och religiösa gränser, uteslutande fixerad vid andens. Descartes var den moderna människan *par excellence* och såtillvida en samtida, en gestalt med oändlig dragningskraft på diktaren. En så klar intellektuell bekännelseton hade inte hörts sedan den helige Augustinus dagar. Kan det vara så, tänkte jag, att en glimt självbiografisk sanning blixtrartat lyser upp hela filosofihistorien? För Valéry rådde det inget tvivel om den saken. En modern roman kallade han den berömda programskriften (i ett brev till André Gide 1894). Den djärva kuppen med detta manifest: det är i grund och botten knappast mer än ett förord, avsett för en publik av icke-specialister, och så visar sig det som ser ut som ytterligare en torr traktat bli den nya tidens viktigaste bildningsroman. Det är en rapport från en expedition till andens innersta regioner, indelad i sex kapitel, inget mer än 14 stycken långt, en filosofisk äventyrsbok.

Syftet med den cartesianska tankeövningen är att destillera fram ett hundra procentigt rent jag. Att visa att detta inte kunde lyckas har varit en uppgift för all filosofi alltsedan dess. Hur det bakom varje andens a priori lurar ännu ett a priori har

Edmund Husserl utrett i sina *Cartesianska meditationer*. Vid kritiskt betraktande framstår jaget självt som det mest ofantliga a priori, i en infinit progress ouppnåeligt och outtömligt för sig självt. Men Descartes är, vilket ofta har förbisetts, även på denna för honom centrala punkt – pragmatiker. Även om det aldrig kommer att finnas ett essentiellt rent jag (fysiken känner till problemet som dilemmat med observatörens ståndpunkt, som nödvändigt modifierar det observerade), så har han ändå med sitt *cogito* lagt grunden, en språngbräda för erfarenheten. Det är detta jag som bildar kunskapens sats och utifrån inre bilder via transcendentalanalys skall rekognoscera och skapa en yttre värld. Med det föds, enligt Husserl, ett nytt slags subjektivism, som inte bara har hört talas om utan själv producerar och motiverar objektivitet. Likväl är detta jag, sett ur fenomenologens synvinkel, inte på långa vägar tillräckligt rent och transcendent. Istället för att upplösas i ren spiritualitet håller det motsägelsefullt nog fast vid sin potentia kärna. En liten djävul är det, med namnet *substantia cogitans* (tänkan- de substans) – ett veritabelt oxymoron.⁴

Det har en viss likhet med en annan uppfinning som man tillskriver Descartes och som en gång i tiden var mycket populär bland barn. Man kan fortfarande få se den i souvenirbutiker och gammaldags leksaksaffärer. Jag tänker på den där hoppande djävulen i flaskan, känd under beteckningen *cartesianska dykaren*, som man genom en tryckning skickar ner till botten av kärlet men som alltid far upp igen så snart man släpper gummihinnan över flasköppningen.⁵ Precis som denne kan cogito-jaget helt enkelt inte hållas nere. Man möter det överallt där förnuftet reglerar vardagen. Ideligen flyter det upp till företeelsernas yta. I varje påståendesats hoppar det förr eller senare fram ur sitt grammatikaliska gömsle. Mot-

spänstigt som det är, om också utan horn och bockfot, förblir det ändå alltid ett ting med karaktär, oslagbart, en del av substansen. Descartes fick det att låta som om vi i vårt apodiktiska rena ego hade räddat ett litet hörn av världen, heter det i *Cartesianska meditationer*. Det är Husserl, hans viktigaste fullföljare bland 1900-talets filosofer, som tar död på den hoppande djävulen och till tack håller det sorgsnaste gravtalet över honom.⁶

Men tillbaka till *Discours*. En staty över anden har Paul Valéry kallat denna skrift. »Monumentet är denna *Discours*, som i likhet med allt som är exakt skrivet är så gott som oförstörbar.« Och ändå, skulle man kunna genmäla, inte är annat än en konstlös monolog i bekännelseton, skriven med en sällsam lätthet som ledigt uttalar det som sunda förnuftet genast känner igen som sitt. Något av själsron i tillbakablicken på livet ligger det i den, en fläkt av Augustinus, Marcus Aurelius och naturligtvis Montaigne. Fast dess författare hade just fyllt fyrtio och var knappast känd utanför de invigdas krets. Kallblodigt ställer han sitt jag i medelpunkten för betraktelsen, som måste det vara ett begrepp för envar. Härvidlag uppträder han precis som poeterna. Ty vad gör poeten? Han fattar sin existens som exemplarisk och presenterar den för en stor publik. Inte den tillfälliga, privatidiotiska, den pratsamma familjedelen utan sig själv som representant för arten människa. Han satsar, genom att driva idén om det allmängiltiga och det enastående till sin spets, på sitt livs igenkänningsvärde. Just precis det gör också Descartes när han som filosof börjar tala i första person singularis, med en nästan barnslig självklarhet. »Vid den tiden var jag i Tyskland, dit jag lockats av de krig som ännu inte upphört.«

Aldrig tillförne har någon så utan ceremonier gjort filosofin till sin personliga angelägenhet, som hade den i alla dessa århundraden väntat just på honom. Med en poetisk dristighet utan like deklarerar han att med honom börjar en ny tideräkning. Nu är det ajöss med allt blott och bart traderat vetande, nu bryts en tradition som sträckt sig från Aristoteles ända fram till den nyaste skolastiken. Enbart oförsämndheten i tilltaget skulle ha varit värdig en diktare, men det bästa är ju att det lyckades. Descartes anses idag allmänt förkroppsliga en cesur. Han är den andlige Herkules, som fick valvet att rasa när han rätade på sig. Med honom inleds storstädningen i metafysikens labyrinter och spegelsalar, mockandet i stallen där teologins basilisker alltjämt huserade. Den nya början daterar sig till det ögonblick då denne ende slår igen de tunga folianterna, blåser bort tjugo seklers damm, reser sig och säger *Jag tänker – alltså är jag till.* »Det har aldrig funnits någon bättre europé än vår intellektuelle hjälte som med sådan lätthet kom och gick«, intygar Henri Bergson. Och Descartes själv yppar hemligheten bakom framgången när han förklarar »att det ofta finns mindre fullkomlighet i verk, som är sammansatta av flera delar och tillverkade av olika mästare, än i sådana som utarbetats av en enda«. Därmed var det sagt: Allt hoplagt, alla kompillerade och arrangerade läsefrukter är ingenting mot en enda livsklok autodidakts verk: människan och hennes bok gjutna i ett stycke.

Det bestickande i denna logik var dess enkelhet och rätlinjighet, egenskaper som även utmärkte hans liv. I den meningen har hans biograf Baillet rätt när han sammanfattar: »Vita Cartesii res simplicissima est.« Och nu blir man inte heller överraskad när en poet övertar detta uttalande, som motto för ett av modernismens viktigaste prosastycken: Paul

Valéry i sin *Monsieur Teste*. Utan Descartes exempel, har han senare tillstått, skulle han aldrig ha blivit den författare han är. Vad han åsyftade var författaren som kunskapskritiker, den som korsar versdiktarens planer; en skeptiker visavi muserna, villig att offra alla sina poetiska kronjuveler för en ny vetenskap om självmedvetandet. I hans verk (liksom senare i Samuel Becketts) visar sig cartesianismens inflytande på den litterära modernismen som renast.

Alla vet att filosofen älskade matematik, upphovet till allt som följde. Lekmannen förbinder med namnet Descartes (där det franska *clarté* tydligt hörs) en föreställning om logisk stränghet, kallblodigt ordningssinne, rakknivsvast förstånd osv. Alla lexika tillhandahåller signalementet: nya tidens förste systematiska tänkare, företrädare för en mekanistisk världsåskådning, en av den analytiska geometrins grundare, övertygad om att alla naturfenomen är rationellt fattbara. Där omnämns insatser på fysikens, astronomins, kunskapsteorins och medicinens områden; hans ideal: ett universum som låter sig beskrivas med vetenskaplig exakthet. Detta är den fantom man känner till från korsorden. Men vem känner till att det i denna karikatyr dolde sig en själ där det fanns plats för något så irrationellt som versdiktande och lutspele?⁷ Att försöka förstå Descartes är ingenting mindre än att ge sig in i en svunnen emblematiske värld. I den ligger grundritningen till vår moderna tekniska intelligens. Men vem var den man som blev till en levande sinnebild för den?

Här ett försök att åstadkomma en mera människovänlig skiss. René Descartes, född 1596 i La Haye vid Loire, död 1650 i Stockholm, son till en lantadelsman och en generallöjtnantsdotter, var livet igenom en god katolik.⁸ Det sägs att han var

omtyckt bland kvinnor och ofta föredrog att tala med dem framför att tala med lärde män och akademiska träkmän. Han ville gärna att man skulle minnas honom. Om han verkligen hade ett stegrat behov av kvinnor må lämnas därhän, ett sympatiskt drag är det hur som helst. Man behöver inte tvunget tänka på Cyrano de Bergerac när man ser denna kraftiga näsa, men alldeles osinnlig kan den man som en målning har bevarat till eftervärlden inte ha varit. Den sorgligaste episoden är den med hans korta faderskap och den tydliga innerligt älskade Francines död vid fem års ålder. Hon var hans utomäktenskapliga dotter, avlad med den holländska hushållerskan vars enkla namn vi gudskelov känner, hon hette Helena Jans. Litet komiskt är det allt att läsa hur hans andre biograf (Adrien Baillet) harmas över den förste (Pierre Borel) därför att denne inte såg att Descartes var ett helgon. Sant är att han ända från ungdomen var svag för skelande flickor, så till den grad att åsynen av vindande ögon varje gång väckte kärlekens lidelse inom honom, enligt vad han i en rörande självanalys som vuxen tillstod. Som barn var han ofta sjuk. Modern hade dött i tuberkulos kort efter hans födelse, från henne ärvde han torrhostan och den bleka hyn. Av fadern överlämnad i kvinnligt beskydd växte han så upp som en liten prins, omhuldad och bortskämd och, säger han själv när han blickar tillbaka, uppfödd på böcker. Sin ammas tjänster återgäldade han genom att av tacksamhet betala henne en livränta så länge hon levde. Den särskilda omsorgen tycks ha fortsatt även sedan han börjat skolan, vid Collège Royal i La Flèche, där jesuitfäderna av hänsyn till hans klena hälsa lät honom vila ut i sängen hela förmiddagar, en vana som han bibehöll livet ut, och detta inte bara vid dåligt väder och på vintern. När han lärt sig allt som finns att lära på skolbänken drar han

ut i världen, växlar – och det är typiskt för honom – genre och ägnar sig helt och hållet åt ridning och fäktning. En liten skrift om fäktkonsten från denna tid har tyvärr gått förlorad; den skulle kunna intyga att allt han gjorde gjorde han grundligt. I Paris hänger han sig i månader åt hasardspel, systematisk även i detta, tills mötet med prästen och matematikern Marin Mersenne (1588–1648) återför honom till den rätta vägen. I honom finner han sin trofastaste följesman, en förtrogen och rådgivare som i över tre decennier skall underrätta honom om allt som tilldrar sig i den lärda världen. Nu dyker han ner i en sfär där det handlar om primtal, fästningsbyggande och avlägsna stjärnor. Han drar ut i kriget, korsar halva Europa i sadeln, deltar i slaget om Prag, kommer i kontakt med rosenkreuzarna och begär slutligen avsked, kort efter trettioåriga krigets utbrott. Anledningen är hans omvändelse, den upplevelse i ett vinterkvarter utanför Ulm som omtalas i *Discours*. Några besök i hembygden, ett äventyr till sjöss⁹ utanför den frisiska kusten, en vallfart till Rom och Loreto, flyktiga vistelser vid olika europeiska furstehov, sedan slår han sig varaktigt ner i Holland, med hjälp av ett arv. I fortsättningen lever han tillbakadraget, ömsom på landet, ömsom i Amsterdam. Det är inte så mycket exilen, snarare ett slags komplicerad kurragömmalek som binder honom vid Förenade Nederländerna allteftersom hans anseende växer. Descartes är en notorisk enstöring, alltid angelägen om största möjliga distans till sina grannar. För honom med hans cogito är ingenting mer dyrbart än hans inkognito – och Holland den idealiska tillflykten eftersom anonymiteten i främmande land här paras med en andlig frihet som inte finns någonstans i Europa annat än i generalstaterna. Hade han inte begått det dödliga misstaget att låta sig lockas bort därifrån, till Sverige

och på vintern dessutom, skulle han antagligen ha blivit mycket gammal i sin fridfulla eremitboning i grevskapet Egmond. Blid mot alla, en försynt, ytterst spirituellt samtalspartner som aldrig låtit sin enorma ryktbarhet stiga sig åt huvudet, så skildrar hans samtida honom.

Hur han såg ut vet vi. Ett år före hans död målar ingen mindre än Frans Hals i Haarlem av honom på uppdrag av en privatman; tavlan hänger idag på Louvren. Det är ett enastående levande porträtt som länge stannar kvar i minnet som efterbild. Man ser en liten man som Moder Natur har skänkt ett illmarigt ansikte. Med sina uppdragna ögonbryn, den breda pannan, de gråsvarta klotrunda ögonen och den stora köttiga näsan påminner han faktiskt avlägset om ett murmeldjur som nyss har krupit fram ur sin håla. *La marmotte* kallades han på grund av sin vana att länge ligga kvar i sängen och fundera på morgnarna, och så tedde han sig för vännerna: en varelse med något godmodigt, fördrömt men på samma gång ytterst bestämt, klarvaket i sin utstrålning. En särskild, nästan dandyaktig vurm var hans peruker, han ägde åtskilliga, som han lät specialtillverka i Paris, alla med olika frisyrier. Och så, snyggt friserad och med smal mustasch, har Frans Hals, sidoblickens mästare, bevarat honom till oss. Målningen, tillkommen ett år före Descartes död, visar honom klädd enligt tidens mode, i gråbrun, fladdermusliknande kappa, en *honnête homme* i varje tum. Omvittnad är hans lust att maskera sig, i överförd bemärkelse visserligen, utan maskeradkostym och förklädnad men med något visst som gav hans uppträdanden en teatralisk anstrykning – även detta ett drag som är utmärkande för poeter. Hans enkelt eleganta klädsel, hans förkärlek för ensliga bostadsorter, hans sätt att plötsligt komma och fara, allt

bidrog till hans iögonfallande diskreta apparition. »Larvatus prodeo« (Jag uppträder med mask) var hans valspråk varmed han redan tidigt varnade läsaren för författaren. Samma lust att leka kurragömma och mystifiera har han även när det gäller de allvarligaste ting. Han gillade att gäcka och göra sig osynlig, och hans största bekymmer var en gud som livet igenom för oss bakom ljuset. »Likt en skådespelare, maskerad, beträder jag världens scen. Det är den maskerade skådespelarens uppgift att demaskera vetenskaperna för att visa att de är eviga, ett och sköna.« Hans huvud, framhåvt av en bred vit krage, är vänt mot betraktaren, blicken siktar över högra axeln och går med lätthet segrande ur varje duell. En aning grotesk, liksom avhuggen, verkar endast handen, den håller, anatomiskt inte helt korrekt, i något runt, mörkt, negativet till en helgongloria, antagligen hatten av bäverskinn som hans biograf särskilt nämner som accessoar, jämte skärpet och det ståtliga sabelbältet. Här nu scenen sådan den skulle ha kunnat utspela sig den gången, sedd av ett ögonvittne, den porträtterade själv.